

Стихійні лиха та шляхи їх ліквідації на Закарпатті (на прикладі останньої повені на Рахівщині та з досвіду Чеської Республіки)

Нещодавно, над окремими селами Ясінянської територіальної громади (Ясіня, Стебний, Лазещина, Лопушанка, Криворівня) та Богданської територіальної громади (Богдан, Луги), що на Рахівщині, пронеслися зливи, які привели до масштабної повені, розмиттю доріг, знесенню мостів, підтоплень домогосподарств тощо. Це спричинило мешканцям та підприємцям громад (в Ясінянській ТГ проживає 18 779 осіб а в Богданській ТГ - 11 736 осіб), значні збитки й матеріальні втрати. Тобто, для більше, як 40 000 співгромадян й цього річного літо, в чергове - стало справжнім випробуванням в боротьбі з «великою водою».

Не далі як рік тому, саме на Рахівщині сталась подібна біда, що вже стає чи не системним, природнім явищем та, фактично, лихом для жителів краю. При цьому, однією з перших масштабних повеней на Закарпатті, вже за незалежної України, можна вважати поводень, яка сталася восени 1998 року, коли інтенсивні дощі 3-5 листопада призвели до розливу з берегів річок: Тиси, Терєблї, Терєсви, Боржави, Латориці та інших, які підтопили майже 120 населених пунктів. Тоді, у зоні стихійного лиха опинилося близько 350 тисяч людей - майже третина населення області! Однак, найбільш масштабним був паводок на заході України в 2008 році, який припав на 23-27 липня та вважався найбільшим в історії Західної України за останні 60 років. Загальні збитки від тодішньої повені оцінювалися на суму 3-4 млрд. грн!

З тих пір пройшло чимало часу та сплило немало води, як кажуть, однак замість фінансування державних програм в Україні й надалі витрачаються кошти з резервних фондів: Кабміну та інших державних й муніципальних органів влади та управління на ліквідацію наслідків повеней. Так, до цих пір широкому загалу невідомо, як виконано Розпорядження Кабінету міністрів України від 2 липня 2020 р. № 811-р «Про виділення коштів з резервного фонду державного бюджету для проведення невідкладних заходів з ліквідації наслідків надзвичайної ситуації, яка виникла у червні 2020 року», коли Закарпатській ОДА переказали 30 млн. гривень, не кажучи вже про більш ранні, аналогічні витрати.

При цьому, логічно, що повинь ніхто не може скасувати, але її наслідки могли б бути набагато меншими, якщо б, бодай частково були виконані державні програми протипаводкового захисту басейнів річок, ухвалені після попередніх великих паводків, як у 1998, у 2008 чи у 2020 роках. Мова про усунення причин таких катастроф, про укріплення дамб, берегів і недопущення вирубки лісів.

На місцях, в ході реформ по адміністративних одиницях, люди поки що слабо орієнтуються в ситуації, не кажучи вже про надзвичайну, як-то стихійні лиха, а конкретно - паводки. Так, чиновники Ясінянської територіальної громади, не знаючи чим і як зарадити біді - запропонували постраждалим звертатись за допомогою до місцевих депутатів, для чого оприлюднили їх приватні мобільні номери телефонів. Реакція останніх, логічна - немало телефонів просто відключили та й допомогти ті могли, на жаль - мало чим. Ну і, звичайно, як у старі-добрі ще радянські часи, в постраждалий регіон «потягнулись» чиновники всіх рівнів та всіх служб, від районного до обласного, щоб: «побачити біду на власні очі», наробити й викласти в Інтернет-простір селфі з собою й «взяти ситуацію на особистий контроль».

Заради об'єктивності, офіційно Закарпатська ОДА констатувала, «що станом 11.07.2021 додаткових підтоплень немає. Постраждалих й загиблих унаслідок стихії немає. Не встановлено місце перебування однієї особи. Всього було підтоплено 185 дворого господарств, 96 житлових будинків та 5 підвальних приміщень житлових будинків. Проведено відкачку води із 5 підвальних приміщень (відкачано 96м³ води). Головою ОДА було віддано розпорядження щодо відновлення дорожнього сполучення з домогосподарствами, відновлення переправ через ріку в смт Ясіня, с. Стебний та Лазещина, відновлення зв'язку та електромереж, забезпечення продуктами харчування та водозабезпечення, здійснення контролю за станом здоров'я місцевих мешканців та інші. Керівництву ж Рахівської РДА доручили невідкладно забезпечити створення груп для проведення аналізу та визначення об'ємів пошкоджень у населених пунктах з подальшим документуванням та актуванням наслідків негоди і розпочати роботи». Хоч ДСНС краю дає дещо інші дані, що підтверджує факт недостатньої координації дій та певну хаотичність у діях органів влади та управління, особливо на місцях. Крім того, до цих пір так й невідомо скільки коштів вже виділено Рахівщині з 5-ти мільйонного обласного резервного фонду? Й, чи складено вже чолобитну чиновниками ОДА у столицю та скільки попросили «на ліквідацію наслідків»? А як організовано й

чи можливі збірки пожертв з поміж громадськості, в тому числі чи можна допомогти постраждалим за допомогою СМС-справ?

В кінці-кінців, як «досягнення» влади - в постраждалих селах територіальних громад почали працювати 50 військовослужбовців Національної гвардії України (як це колись практикувалось ще в СРСР). Звичайно, якби все що було записано в багатьох «програмах ліквідації наслідків» та належно профінансовано то й проблем було б вполовину менше. Хоча, напевно-чи саме руками ДСНС, поліції чи Нацгвардії треба ліквідувати чергову повінь. Однак, саме так зараз й відбувається - наслідки повені ліквідують... нацгвардійці. Чому? Тому, що надзвичайників, як й поліції замало та й ці служби задорогі для кидання лопатами, яким ще й добові треба виплачувати. А солдатів, як дармову силу - можна як в совку використати.

А як у них, наприклад у Європі - вирішуються подібного роду питання? Тобто, якщо ми збрались у цивілізацію, то невже повчитись у останньої - гріх? Спочатку, як видається, нам потрібно повернутись до практики, що діє у всій цивілізації, тобто до обов'язкового страхування нерухомості та майна юридичних і фізичних осіб, незалежно від форм власності. Перелік таких є чи не в кожній країні Європейського Союзу.

При цьому, чи не найкращим прикладом для закарпатців (Закарпаття має дружні зв'язки з низкою міст та регіонів цієї країни і взаємовигідну співпрацю), особливо в частині ліквідації наслідків лиха, може слугувати досвід Чеської Республіки, де недавно сталася рідкісна природна аномалія - торнадо. Так, за повідомленнями Чеського гідрометеорологічного інституту, шлях торнадо на півдні Моравії у червні 2021 року, який відповідав силі F4 (при швидкості вітру 267-324 км на годину) мав довжину всього 26 кілометрів і ширину 500 метрів, але зруйнував та пошкодив 1200 будівель! Більшість із них втратили принаймні дах а стативи визначили близько 70 будинків для знесення. Найбільше ж постраждали села Лужице та Мікульчиці в Годонінському регіоні а також Моравська Нова Вес та Грушки в Бржецлавському районі. У результаті цього лиха загинуло 6 людей, десятки постраждали. Загальні ж, але ще не кінцеві збитки по обох регіонах досягли 15 млрд. чеських крон (більше 19 млрд. гривень). Ця сума включає розмір шкоди майну регіонам та муніципалітетів, а також майну людей. При цьому, бюджети постраждалих сіл, на 2021 рік, кількість мешканців в них (до торнадо, в млн. чеських крон*), такі:

- Моравська Нова Вес (Moravská Nová Ves) - дохід 60,1. Населення - 2 613 чол.;
- Лужице (Lužice) - дохід 42,3. Населення - 398 чол.;
- Мікулчице (Mikulčice) - дохід 30,5. Населення - 1 956 чол.;
- Грушки (Hrušky) - дохід 28,2. Населення - 1 640 чол.

* Курс чеської крони до української гривні (станом на 30.6.2021), складає: 1:78,6.

Звичайно, що відразу ж, в перші години після негоди (торнадо стався ввечері), на допомогу людям кинулись фахівці Інтегрованої системи порятунку (IRS), яка діє з 2000 року. IRS виникла як нагальність у щоденній співпраці пожежників, швидкої медичної допомоги, поліції та інших сил при ліквідації надзвичайних ситуацій (пожеж, аварій, техногенних катастроф, дорожньо-транспортних пригод тощо).

Так, тільки на ліквідації природного лиха, на Моравії, бригадним методом працювали не менше 1 500 професійних та добровільних пожежників, майже з усіх країв Чеської Республіки. Вони допомагали, практично у всіх питаннях, від рятувальних робіт й надання психологічної підтримки населенню постраждалих регіонів до контрольованого знесення близько 157 будинків, зруйнованих стихією чи вивезенню й переміщенню відходів та сміття.

Водночас, запрацював увесь Кабінет міністрів, в особі практично всіх міністерств та відомств країни. Так, ново затверджена програма Міністерства регіонального розвитку схвалила, насамперед, для постраждалих, отримання субсидій на відновлення житла в розмірі до 2-х млн. чеських крон та ще до 3-х млн. у формі пільгового кредиту під 1% на 25 років. В свою чергу, Міністерство фінансів країни, оголосило податкові пільги для громадян, життя яких круто змінив торнадо. На спеціально створеному розділі веб-сайту міністерства була оприлюднена інформація про відтермінування подачі декларацій з податку на прибуток фізичних та юридичних осіб, ПДВ, сплати авансу з дорожнього податку й так далі.

Держава відшкодує підприємцям 80-100% вартості придбання нового майна, але не більше 1 млн. крон. Додатково, приватні компанії зможуть отримати безвідсоткову позику до 45 млн. крон.

Більше того, Міністерство сільського господарства надає до 1,5 млрд. крон фермерам, виробникам продуктів харчування а також лісничим господарствам. Натомість, підприємець, що застрахований від стихійних лих, отримує гроші й від страхової компанії. Субсидія за програмою допомоги «Торнадо» буде дорівнювати різниці між результатами діяльності страхової компанії та ціною нещодавно придбаного майна. Однак, підприємець, який не застрахований від стихії, отримає допомогу у розмірі лише 80% ціни новоприданого майна. При цьому, за повідомленням Чеської страхової асоціації, їх компанії вже отримали 31 700 претензій на 4 мільярди крон шкоди від торнадо та вже виплатили клієнтам 193 млн. чеських крон.

Крім того, й інші, недержавні структури були негайно задіяні на ліквідацію стихії, як-то дорожники, зв'язківці, Інтернет-компанії тощо. Так, лише енергетики південної Моравії відновили електропостачання для 70 тис. знеструмлених домогосподарств.

Не залишились осторонь лиха й інші регіони та муніципальні об'єднання й міста Чехії. Так, 10 млн. допомога південноморавським муніципалітетам, була затверджена представниками міста Брно. Інше місто - Кромєріж надало 800 тис. крон постраждалим муніципалітетам Бреєславського та Годонінського районів. Один з районів столиці Прага-6 надіслав 1,8 млн. крон постраждалим.

Однак, найактивнішими виявились: благодійні та релігійні фонди, спонсори та меценати, а також - прості громадяни. Станом на 8 липня 2021 року чехи зібрали пожертви на понад 1,1 млрд. крон для постраждалих співгромадян. Пожертви збирають через десятки благодійних організацій та фондів, від Чеського радіо й приватних збірок до парафіяльних осередків церков.

Одним словом, як видно Чеська Республіка набагато краще підготовлена до стихійних лих та природних катаклізмів й головне - відповідальніша, а всі її служби добре організовані в подоланні наслідків таких. І причиною є не стільки різні, в порівнянні з Україною, фінансові можливості, скільки у відповідальності практично кожного члена суспільства: від окремого мешканця до чиновника й політика, по відношенню до життя окремої людини, своєї власності та муніципального й державного майна. Особливу повагу заслуговують громадяни країни, які поряд з державними інституціями, активно долучаються та надають посильну допомогу, починаючи від харчів, одягу, миючих засобів тощо до грошей та банального волонтерства, фактично «з лопатою в руках».

Загальний висновок, на жаль не невтішний ні для України, ні для регіонів країни. Повені, від яких, фактично регулярно, потерпає Закарпаття, за десятки років так нікого й нічому й не «навчили»: ні краян ні їх місцеву владу. До ймовірних, техногенних ситуацій мало хто готовий, особливо на місцевому рівні, незважаючи на «самостійність» й «незалежність» у прийнятті рішень в новостворених територіальних громадах. При цьому всі «надії», починаючи з рятувальних операцій й закінчуючи фінансуванням ліквідації лиха так й залишились за чиновництвом «зверху». Тобто, обов'язково має приїхати «великий начальник», все розказати й організувати на місцях. Однак, дивує що «для фіксування заподіяної шкоди та для складання актів-обстежень дворогощподарств» жителі громади мають звертатись не до рятувальників МЧС чи інших фахівців, як-то страхових агентів чи банкірів тощо а до місцевих депутатів.

Натомість, знаючи складний природньо-гірський, екологічно-гідрологічний стан своєї територіальної громади, й особливо - «пристрасть» місцевих до незаконних рубок лісу, а також з урахуванням додержання й виконання вимог законодавства у сферах: пожежної і техногенної безпеки, цивільного захисту населення, реагування на надзвичайні ситуації та події - владарі б мали подбати про постійно діючу Робочу групу (штаб, якщо комусь так подобається) при Ясінянській ТГ. До складу такого зібрання доцільно включити: діючих депутатів громади, спеціалістів ДСНС (з ДПРП смт Ясіня), представників-фахівців: страхового бізнесу (які зможуть фахово оцінити збитки), банків (через які «підє» фінансова допомога постраждалим), мобільних операторів (через які можна сповіщати мешканців СМС -справами про ситуацію й координувати їх дії) та інших зацікавлених.

Мета такої групи, це посилення єдиної державної системи цивільного захисту населення в окремій територіальній громаді. Повноваження ж - організація заходів у сфері цивільного захисту, включаючи й миттєве реагування на такі надзвичайні ситуації, як повинь. Саме ця робоча група має:

- організувати діяльність Колл-центру для прийому та систематизації звернень громадян в кризовий період (останній міг би фіксувати інформацію про перебіг надзвичайщини в реальному часі, для чого доцільно виділити один номер мобільного зв'язку, який би знав кожен житель ТГ);
- публічно, на місцях: досліджувати, фіксувати та складати акти збитків по господарствах фізичних та юридичних осіб ТГ (для прийняття об'єктивних рішень по компенсації постраждалим);
- координувати громадські пожертви та благодійні внески від небайдужих на ліквідацію стихії, з подальшою передачею таких постраждалим (включно з публічним розподілом допомоги);

- висвітлювати поточну ситуацію з ліквідації наслідків стихійного лиха, в публічному просторі та конкретний перебіг своєї діяльності й так далі.

Для цього, багаточисельним «грантовикам»-консультантам варто допомогти територіальним громадам - скласти Положення про постійно діючу Робочу групу, де буде розписано максимум надзвичайних ситуацій, які можуть виникнути на території ТГ, включаючи й примірний Акт обстеження та інші документи (щоб той чи інший депутат, голова ТГ чи староста села - не «тягнув ковдру» для своїх, «постраждалих» виборців, що нерідко має місце в ході «ліквідації наслідків»). В протилежному разі, все що зараз продовжуємо «будувати» й надалі матиме рудименти СРСР. Звичайно, що наскоком все й відразу - не зробити, позаяк 30 років били байдики. Тим паче, що проблема повеней (пожеж, снігопадів-лавин тощо) більш глибока, ніж здається на перший погляд. Адже, розумний до техногенних бід готується задалегідь а дурень надіється на ДСНС й Бога, про що й рясніють дописи й коментарі під жахами стихійного лиха у соціальних мережах.

Натомість, очевидно, що у цивілізації, куди ніби зібрались - майно на 100% «охороняє» тільки страхова компанія. Однак, це слабкий аргумент для «мудрого наряду європейської» країни, який гроші на будівництво хати має, начиння в оселю купить але застрахувати своє майно - не заставиш. Через це, в разі стихійного лиха, з усіх бюджетів й за рахунок усіх платників податків, держава покриває збитки таким «постраждалим», як завжди це мало місце в бантустані, який уже 30 років «будуємо». Адже, якщо людина мудра, то: не побудує своє житло в зоні ймовірного затоплення «біля річки», збереже всі документи на будівлю та на придбане в ній (телевізор, пральну машину, холодильник тощо), й однозначно застрахує все своє майно, бажано з перестрахованням. А якщо мова про дурня - то він завжди буде бідний, бо: будуватиме там де заманеться а при потребі ще й дасть хабаря «за учасок», начиння до хати купуватиме на базарі - без документів, бо «там дешевше», нічого страхувати не буде, бо «все одно не виплатять» та й... в Бога вірить. Ну, а «результат» такого відношення до себе та свого майна, як - бачимо, причому майже щороку!

Однак, у вищевказаному немає нічого дивного, адже навіть держава, як й муніципальна влада не є прикладом для своїх громадян! Що в «європейській» Україні застраховано з нерухомого майна, крім приватних: юридичних та фізичних осіб? Максимум, якісь будівлі влади та управління... в Києві! Чи не тому й українські «страхові компанії», які не мають жодного відношення до реального бізнесу - нікому не цікаві? Ну, збирає собі хтось якісь грошенята від лохів по обов'язковому страхуванню - й усе!

Почати ж варто, бодай з тих українських дворогосподарств, які розташовано в порушення ст.60 Земельного кодексу України, тобто у зоні ймовірного затоплення вздовж водойм, особливо звернувши увагу на ті споруди, які було побудовано без належних дозволів саме у таких місцях («поближче до річки»)! Для цього, правда, кожній територіальній громаді в співпраці з фахівцями Басейнового управління водних ресурсів річки Тиса та іншими зацікавленими організаціями потрібно визначити/скласти карти таких зон. Адже «малі річки, струмки і потічки, а також ставки площею менш як 3 гектари» мають ширину захисної смуги в 25 метрів, чого й близько нема в багатьох, особливо - гірських населених пунктах України. Крім того, варто звернути увагу на Водний кодекс України та Закон України «Про планування і забудову територій», не кажучи вже про ряд нормативних актів. А ще, розширити ст. 7 Закону України «Про страхування», з метою обов'язкового страхування нерухомого майна, незалежно від форми його власності. Й останнє – мінімізувати засідання як, наприклад, Державної комісії з питань техногенно-екологічної безпеки та надзвичайних ситуацій (при КМУ), яка не далі, як 12 січня 2021 року - затвердила «План заходів центральних і місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування щодо підготовки та пропуску льодоходу, повені і паводків у 2021 році», що як уже відомо - ніяк не врятувало гуцулів Рахівщини від липневої повені.

Насамкінець, свідомо не коментуємо явний контраст, організації ліквідації стихійних лих в Україні та Європі, на прикладі останньої повені на Рахівщині та з досвіду Чеської Республіки, даючи можливість кожному долучитись до міркувань щодо піднятої теми.

